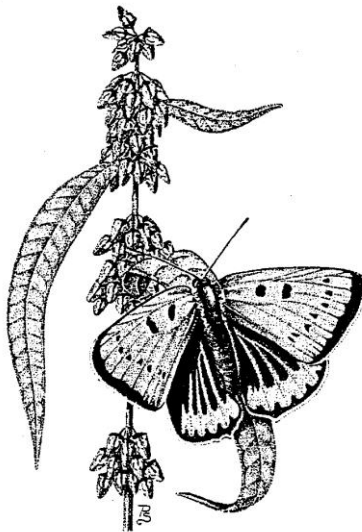


18^e jaargang
oktober 2014

Flinterwille



Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

Beste lezers,

In deze Flinterwille vindt u de resultaten van een fantastische zomer, niet alleen voor de vakantiegangers, maar zeker ook voor de vlinders. Een deel van augustus viel wat tegen met veel regen, maar vooral juli sprong er uit met hoge temperaturen en veel zon. En daar moeten de meeste vlinders het van hebben. En dat gecombineerd met veel dagen met oostenwind betekent ook nog eens, dat de omstandigheden uitstekend waren voor trekvlinders. Zeker twee soorten waren nieuw voor Nederland: de oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*) is in behoorlijke aantallen in Nederland en ook in Friesland gezien, terwijl het exemplaar van de maagdenuil (*Eucarta virgo*) dat op de Delleboersterheide werd gezien ook nieuw was voor de Nederlandse fauna. Uiteraard vindt u in deze Flinterwille meer details over deze bijzonderheden.

Dankzij de mooie zomer konden voor het eerst sinds jaren alle geplande excursies doorgang vinden en ook de meeste avondexcursies werden een succes. Ook van deze excursies vindt u de verslagen in deze Flinterwille.

Ook de nazomer mag er trouwens zijn: terwijl ik dit schrijf, vliegen er in mijn tuin uitzonderlijk veel exemplaren van het bont zandoogje en de kleine vuurvlinder rond; hun derde generatie doet het, dankzij de mooie zomer, veel beter dan normaal. Ook het landkaartje doet mee met een derde generatie.

Opvallend is de aandacht van de media voor vlinders het afgelopen jaar: zowel de Leeuwarder Courant, het Friesch Dagblad als Omrop Fryslân hadden regelmatig aandacht voor de vlinders. Het mooie weer en de vele dagvlinders zullen dat vast in de hand hebben gewerkt. Dat daarmee de lezers en luisteraars meer interesse krijgen in de vlinders is alleen maar positief.

Natuurlijk is het niet allemaal koek en ei met de vlinders: het gentiaanblauwtje is vrijwel uit Friesland verdwenen. Dat zet je aan het denken: zou het niet weer eens tijd worden om aan een nieuwe dagvlinderatlas te gaan werken? Ons boek Dagvlinders in Fryslân dateert alweer van het jaar 2000 en het is zeker interessant om eens te kijken wat er ondertussen is veranderd in de verspreiding van de dagvlindersoorten.

Op de komende najaarsbijeenkomst is uiteraard weer voldoende tijd ingeruimd om uw ervaringen van het afgelopen seizoen te laten horen en zien; gezien de afgelopen zomer ben ik zeer benieuwd naar uw ervaringen.

Ik wens u veel leesplezier met deze Flinterwille en hopelijk tot woensdag 19 november in de Fûgelhelling.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	Siep Sinnema	pag. 1
Inhoud		2
Aankondiging Najaarsbijeenkomst		3
Verslag Voorjaarsbijeenkomst 2014	Gerard Bergsma	4
Verslag Excursie Gaasterland 17 mei	Luut de Zee	9
Nationale nachtvlindernacht 2014, kort maar krachtig?		
	Jaap Schelvis	10
Verslag Excursie Delleboersterheide 19 juli	Gerard Bergsma	11
Verslag Excursie Stuttebosch 2 augustus	Jannie Sinnema	13
Kleurenfoto's		15 t/m 18
Excursie Fochtelooerveen 27 september 2014	Anneke vd Veen	19
Eucarta virgo, nieuw voor de Nederlandse fauna	Siep Sinnema	21
De oostelijke vos: een nieuwe Nederlandse dagvlindersoort - ook in Friesland!	Gerrit Tuinstra	23
Invasie Viervlakvlinder (<i>Lithosia quadra</i>) in Friesland	Siep Sinnema	26
Gewéldig jaar voor de Veenhooibeestjes!	Judith Bouma	27
Veel te doen in 't voorbije seizoen	Marjolein Stam	29
Basiscursus nachtvlinderrupsen	Anneke van der Veen	31
Ledenmutaties		32
Belangrijke data		33

Aankondiging najaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op **woensdag 19 november 2014** in het pand van **de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp**. Aanvangstijd: 's avonds om 20.00 uur.

De indeling van de avond is als volgt:

1. Opening.
2. Verslag voorjaarsbijeenkomst van 10 april 2014.
3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.
5. Pauze.
6. Presentatie over de familie van de Dwergspanners (*Eupithecia*) door Gerrit Tuinstra.
7. Vertoning van het eerste deel van de BBC-film “*Springwatch Guide to Butterflies*”
8. Rondvraag.
9. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dvd's of usb-sticks met foto's hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst bij de secretaris of de voorzitter te melden.
- Contributie (€ 10,00 per jaar) kan tijdens de pauze van de bijeenkomst worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee.
Overmaken kan ook naar rekeningnummer NL68 INGB 0007 2232 59 ten name van L. de Zee te Joure.
- Aan het eind van het vlinderseizoen verzoeken wij u vriendelijk uw gegevens in Excel in te voeren en het totaalbestand ten behoeve van de **vlinderdatabase Friesland** en de **landelijke database NOCTUA** te mailen aan Gerrit Tuinstra (g.tuinstra14@gmail.com). Voor de excel-file (het opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Gerrit Tuinstra die dit bestandje naar u toe kan mailen.
- Wanneer u een (nieuw) e-mailadres hebt, verzoeken wij u deze op de presentielijst te vermelden, zodat wij u in voorkomende gevallen berichten kunnen sturen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma - Secretaris.

Verslag voorjaarsbijeenkomst 2014. Gerard Bergsma

De voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op donderdag 10 april 2014 in de Fûgelhelling te Ureterp. Aanwezig waren 28 leden van de Vlinderwerkgroep. Tevens waren er vier gasten, de heer en mevrouw Hekstra, de heer Brinkgreve en mevrouw Eizinga. De Vlinderstichting werd vertegenwoordigd door Ties Huigens en Jippe van der Meulen. Afmelding wegens verhindering waren er van Johan Pelser en Reinie Piersma.

1. Voorzitter Siep Sinnema opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom.

Naturalis Biodiversity Center in Leiden is van plan om natuurtijdschriften online beschikbaar te stellen. Ons blad Flinterwille zal daar ook voor in aanmerking komen. Dat betekent dat de inhoud openbaar is en het tevens mogelijk zal zijn om de tijdschriften geheel digitaal doorzoekbaar te maken. Siep vraagt of hier bezwaren tegen zijn; dat blijkt niet het geval, men vindt dit een goed plan.

Met de populaties van de Sleedoornpage in Wolvega gaat het niet geweldig. Op maandag 27 januari is in Wolvega weer op de twee bekende locaties (ijsbaan en sportvelden) naar eitjes van de Sleedoornpage gezocht. Het aantal gevonden eitjes langs de ijsbaan was beduidend minder dan voorgaande jaren, omdat er rigoureuze sleedoorns waren gesnoeid. Later in het voorjaar heeft Gerrit Padding met hulp van Siep & Jannie Sinnema eitjes van de Sleedoornpage uitgezet op sleedoornstammen in een boomwal in de buurt van Oldemarkt op de grens van Friesland en Overijssel teneinde een nieuwe populatie Sleedoornpages te creëren.

2. Verslag najaarsbijeenkomst 2013.

Er zijn geen opmerkingen over het verslag.

3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.

De Vlinderstichting stuurde een pakket boeken naar het secretariaat van de Vlinderwerkgroep. Achtereenvolgens:

- *Nachtvlinders belicht* (het nieuwe boek met alles over nachtvlinders)
- *Dagvlinders en libellen in de Alblasserwaard*
- *Vlinders in het Groene Woud* (een Nationaal Landschap in Noord-Brabant)
- *Op de bres voor de Zeeuwse Zes* (een actieplan voor zes typische en/of bedreigde dagvlinders van Zeeland)
- *Vlinders van Duin tot Dijk* (Noord-Holland)
- *Dagvlinders in de Benelux* (een nieuw boek van auteur Frits Bink)

Bovengenoemde boeken liggen op de tafel ter inzage.

4. Financiën: voorstel contributieverhoging.

Onze penningmeester Luut de Zee legt uit, dat er 10 jaar geen verhoging van de contributie (€ 5,00) is geweest. De financiële reserve van de Vlinderwerkgroep raakt echter op door stijgende drukkosten van de Flinterwille. Het bestuur heeft een berekening gemaakt en stelt voor om de contributie naar € 10,00 te verhogen. Dit is een forse stijging, maar wel noodzakelijk om de zaak in het gareel te houden. Het voorstel wordt aangenomen door de aanwezige leden.

5. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

Gerrit Tuinstra presenteert de tweede versie van de Voorlopige Atlas van de Macronachtvlinders in Friesland. De eerste versie dateert van 2008, dus alweer 6 jaar oud. Inmiddels zijn er veel nieuwe gegevens beschikbaar gekomen. In combinatie met een nieuwe werkwijze voor het aanleveren en verwerken van waarnemingen was dit aanleiding om een vervolversie te maken.

De verschillen tussen de 1^e en de 2^e zijn:

2008	2014
Eén periode	Drie perioden
Van 1986 t/m 2007	Alles tot 2014
Niveau van uurhokken (5x5 km)	Niveau van kilometerhokken (1x1 km)
Kleine kaartjes	Grotere, gedetailleerde kaarten
135.000 gegevensregels	243.000 gegevensregels
Ruim 600 soorten	674 soorten
Zonder naamlijst	Met naamlijst
Met foto's van diverse soorten	Zonder foto's

Gerrit raadpleegde de volgende bronnen om de nieuwe voorlopige atlas te kunnen vervaardigen: de database van de Vlinderwerkgroep Friesland, het databestand “Noctua” van de Werkgroep Vlinderfaunistiek & De Vlinderstichting, het boek “De Vlinders van Friesland” (Lempke, 1985), het bestand van Natuurmuseum Fryslân.

De nieuwe voorlopige atlas geeft de gegevens (waarnemingen) weer in drie perioden, namelijk van vóór 1985, van 1985 t/m 1999 en van 2000 t/m 2013.

Het doel van de nieuwe voorlopige atlas is om een beeld te krijgen van de verspreiding van soorten van “toen en nu”, om invoer- en determinatiefouten te corrigeren, om ontbrekende waarnemingen aan te vullen en om eventueel geconstateerde onjuiste waarnemingen te verwijderen. Kortom, het realiseren van een zo volledig mogelijk waarnemingenbestand met daarin zo weinig mogelijk fouten!

De atlas is digitaal beschikbaar (circa 300 mb groot) met de tekst, een doorzoekbare PDF plus een naamlijst in excel en kan worden opgevraagd bij Gerrit. Er zal worden getracht om de digitale atlas op de website van de Vlinderwerkgroep Friesland te plaatsen. Een geprinte versie (beperkte oplage) is beschikbaar voor leden van de Vlinderwerkgroep die zich met macronachtvlinders

bezighouden. De atlas kon worden gemaakt dankzij een forse financiële bijdrage van De Vlinderstichting!! Voor verdere informatie en uitleg verwijst Gerrit naar de tekst en inhoud van de Voorlopige Atlas.

De voorzitter bedankt Gerrit voor zijn inspanningen om dit alles op zo'n korte termijn voor elkaar te krijgen.

Valentijn van Bergen vond een Doodshoofdvlinder (*Acherontia atropos*) in een bijennest/bijenkorf.

Judith Bouma: de Groentjes en de Boomblauwtjes vliegen alweer in het Fochteloërveen; verder zag ze daar veel rupsen van de Rietvink (*Euthrix potatoria*) en van de Grauwe borstel (*Dicallomera fascelina*).

Saskia Hoornveld meldt 3 Atalanta's plus een mannetje Oranjetipje.

Hein Boersma vertelt over de succesvolle reis met Siep & Jannie Sinnema en Gerard Bergsma in december 2013 naar Ebogo in Kameroen. Er zijn daar nu bijna 1000 soorten dagvlinders waargenomen.

Sake Roodbergen is momenteel bezig om een Friestalig boek over nachtvlinders te maken. Hij zou graag foto's van nachtvlinders en bijbehorende rupsen voor het boek willen hebben. Er gaat een lijst rond om zich op te geven.

Siep Sinnema: tijdens een expeditie in 2011 in Papua Nieuw Guinea ving hij een nieuwe nachtvlindersoort in het Arfakgebergte op de Vogelkop. De vlinder behoort tot de familie van de *Erebidae* en de subfamilie van de *Arctiinae*; hij is door Rob de Vos beschreven en die heeft hem de naam *Spilosoma sinnemorum* gegeven! Nederlandse verwanten van deze vlindersoort zijn de Witte tijger (*Spilosoma lubricipeda*), de Gele tijger (*Spilosoma lutea*) en de Sneeuwbeer (*Spilosoma urticae*).

6. Pauze.

7. Presentatie “Nachtvlinders: belangrijk, maar bedreigd” door Ties Huigens van de Vlinderstichting.

Uitgangspunt voor Ties is het begin 2013 gelanceerde boek “*Nachtvlinders belicht*”; een uitgave van De Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek. Een belangrijk onderdeel van dit boek is de beschrijving van het voorkomen en de verspreiding van de Nederlandse macronachtvlinders en de veranderingen die daarin plaats vonden gedurende de laatste 150 jaar. Via deze publicatie is voor het eerst de toestand van de Nederlandse nachtvlinderfauna in kaart gebracht. Het moet hiermee een extra stimulans geven aan verdere faunistische en ecologische studie van nachtvlinders.

In Nederland komen 70 soorten dagvlinders, 800 soorten macronachtvlinders en 1400 soorten micronachtvlinders voor. Wereldwijd leven er naar schatting zo'n 130.000 soorten nachtvlinders. Nachtvlinders spelen een belangrijke rol in de natuur. Ze gelden als indicatoren voor de kwaliteit van de natuur, ze fungeren als bestuivers en dienen als voedsel voor o.a. vogels en vleermuizen. Het voedsel van

de nachtzwaluw bestaat voor circa 80% uit nachtvlinders. Ook processievlinders (*Thaumetopoeidae*) worden door deze vogel geconsumeerd. De Granietuil (*Lycophotia porphyrea*) is zelfs zijn belangrijkste prooi.

Nachtvlinders (en ook dagvlinders) zijn tevens gastheren voor parasitoïden, zoals vele soorten sluipvliegen en sluipwespen. Ze liften vaak mee op vrouwtjesvlinders die reeds gepaard hebben. Zodra de vlinders hun eitjes afzetten, worden deze door de sluipvliegen of sluipwespen geïnjecteerd met hun eigen eitjes. Ties laat dit zien aan de hand van een filmpje. Er zijn inmiddels al zo'n 200 soorten eiparasitoïden gevonden, die op nachtvlinders meeliften. Men onderscheidt *generalisten* (parasitoïden die meerdere nachtvlindersoorten belagen) en *specialisten* (parasitoïden die zich op één bepaalde nachtvlindersoort richten).

Van de 2200 soorten macro- en micronachtvlinders zijn 841 macrosoorten inheems. Hieronder bevinden zich evenwel een aantal soorten, die uit Nederland zijn verdwenen. Na 2001 zijn acht soorten nieuw in Nederland opgedoken. Enkele nieuwe soorten macronachtvlinders die recentelijk in Nederland werden aangetroffen, zijn de Groene geelvleugeluil (*Polyphaenis sericata*) en de Katoengroenuil (*Earias insulana*).

De status van de Nederlandse macronachtvlinders wordt bijgehouden door de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) door middel van de database **Noctua**, waarin momenteel bijna 4 miljoen waarnemingen zijn opgeslagen.

Het belang van de in 2006 verschenen nachtvlindergids van Waring & Townsend en van de beknopte veldgids nachtvlinders die in 2007 op de markt kwam, is groot geweest. Sindsdien is de aandacht voor nachtvlinders in ons land enorm toegenomen. Beide boeken zijn allang uitverkocht. Momenteel is een nieuwe veldgids voor Nederland en België in de maak. Dit betreft een samenwerking tussen De Vlinderstichting, de Werkgroep Vlinderfaunistiek en de Vlaamse Vereniging voor Entomologie. Tirion Natuur zal weer de uitgever zijn. De verwachte oplevering is 2015.

Door intensief onderzoek is wel duidelijk geworden, dat de achteruitgang van soorten macronachtvlinders in Nederland significant is. In de afgelopen dertig jaar zelfs met een derde! Sommige soorten (zoals korstmosvlinders en bijvoorbeeld ook de Sint-jacobsvlinder en de Sint-jansvlinder) gaan wel vooruit. Zeldzame soorten doen het al langere tijd slechter dan algemene soorten, maar de talrijkheid van algemene soorten gaat eveneens achteruit en dit geldt min of meer voor alle vlinderfamilies. Is de oorzaak hiervan alleen toe te schuiven naar klimaatverandering? Voor de warmteminnende soorten geldt dat ongetwijfeld wél (areaalverschuiving als gevolg van opwarming), maar het vermoeden is, dat veranderingen in de kwaliteit van het Nederlandse landschap een duidelijk negatieve invloed heeft op de biodiversiteit en dus ook op nachtvlinders. De opwarming heeft tot gevolg, dat vroeg vliegende vlinders steeds eerder gaan vliegen en najaarssoorten langer in het jaar blijven doorvliegen.

In “*Nachtvinders belicht*” is ook een *Voorlopige Rode Lijst Macronachtvinders* opgenomen. Deze geeft de bedreigingsstatus weer voor alle inheemse macronachtvinders (841) op basis van waarnemingen tot en met 2011.

Om meer inzicht te krijgen in de oorzaken van de achteruitgang van vlinders en om de juiste beheermaatregelen ter bescherming van de vlinderfauna te kunnen nemen, is kennis van de leefgebieden (habitats) van groot belang. De Vlinderstichting is daarom bezig met onderzoek van de status van bloemrijke plekken met lage begroeiing (akkerranden en graslanden) en lage bloemrijke bermen met een rijk insectenleven, omdat blijkt dat de achteruitgang niet alleen voor vlinders geldt, maar voor alle bloembezoekende insecten.

Als oorzaken van de achteruitgang kunnen worden genoemd: verlies en versnippering van landschappen, klimaatverandering, verdroging, vermessing, verzuring, chemische vervuiling, luchtvervuiling, lichtvervuiling, achteruitgang van nectar- en waardplanten.

Voor wat betreft lichtvervuiling is een project “*Licht op Natuur*” gestart. Zie de website www.lichtopnatuur.org voor meer informatie over dit onderzoek naar de effecten van kunstlicht op flora en fauna in Nederland door toepassing van witte, groene en rode verlichting.

Op 27 juni wordt er een symposium over lichtvervuiling gehouden in Wageningen. André Kuipers zal hier ook aan deelnemen. Deze dag is uitgekozen, omdat dan ook de Nationale Nachtvinder Nacht (NNN) plaats vindt.

De toekomst zal moeten leiden tot een meetnet met gestandaardiseerde tellingen van nachtvinders. Men kan hier nu al aan meedoen.

Zie <http://nachtvinders.invoerportaal.nl>

Bronvermelding: “*Nachtvinders belicht*”. Zie voor een uitgebreide recensie van dit boek de Flinterwille van maart 2013 op bladzijde 33.

8. Rondvraag.

Er is niets voor de rondvraag.

9. Sluiting.

Siep Sinnema bedankt Ties Huigens voor zijn uitgebreide en boeiende presentatie en wenst allen een goede reis naar huis.

Excursie Gaasterland 17 mei 2014 Luut de Zee

Op zaterdagmiddag 17 mei verzamelden zich ongeveer 20 deelnemers bij de informatieshuur van Staatsbosbeheer aan de Houtwâl in Oudemirdum waar we werden ontvangen door medewerker Durk Postma van deze organisatie. Naast leden van de vlinderwerkgroep waren er een zevental gasten. Enkele van hen hadden zich opgegeven voor een dagvlinderkursus, die helaas door gebrek aan belangstelling niet door kon gaan. Maar op deze excursie waren ze uiteraard van harte welkom. Het weer was goed: zonnig, ongeveer 20 °C en vrijwel geen wind. Een stuk beter dan het weekend ervoor, toen het nog nat en winderig was. Na een kort welkomstwoordje werd per auto of fiets vertrokken naar de parkeerplaats bij de Wyldemerk, dat o.a. bekend is omdat dit het eerste officiële libellenreservaat is.

Toen we daar arriveerden werden we verwelkomd door een citroenvlinder. En we waren nog maar nauwelijks onderweg of de eerste nachtvlinder diende zich aan. Op de stam van een zwarte els zat een streepjesdwergspanner. Even later zagen we het Bont zandoogje vliegen en werd ook de rups van de grote beer gezien. Het weekend was door de Vlinderstichting uitgeroepen tot het Argusvlinderweekend en ook deze soort kon worden genoteerd. Tijdens de wandeling door dit bijzondere gebied werden verder nog het klein koolwitje, klein geaderd witje, groot koolwitje, icarusblauwtje, landkaartje, kleine vuurvlinder en atalanta gezien. Op pinksterbloemen vonden we eitjes van het oranjetipje. Hoewel de oranjetipjes zeer vroeg vlogen dit jaar, zagen we toch nog een mannetje van deze voorjaarsvlinder vliegen.

Onderweg werden ook een aantal nachtvlindersoorten waargenomen, waarbij de prachtige Meriansborstel veel aandacht kreeg. Rustend om een boomstam kon deze mooi worden gefotografeerd. In de soortenlijst bij dit artikel zijn de waargenomen soorten opgenomen. Na het rondje door de Wyldemerk werd de excursie rond 17 uur beëindigd. De voorspelde temperaturen voor de nacht waren zo laag (5-6 °C) dat het niet de moeite loonde om 's avonds te gaan lichten. Maar desondanks kon worden gesproken van een geslaagde excursie.

Dagvlinders:

Citroenvlinder (*Gonepteryx rhamni*)

Groot koolwitje (*Pieris brassicae*)

Klein koolwitje (*Pieris rapae*)

Klein geaderd witje (*Pieris napi*)

Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*)

Icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*)

Kleine vuurvlinder (*Lycaena phlaeas*)

Landkaartje (*Araschnia levana*)

Atalanta (*Vanessa atalanta*)

Kleine vos (*Aglais urticae*), rups

Bont zandoogje (*Pararge aegeria*)

Argusvlinder (*Lasiommata megera*)

Nachtvlinders:

Streepjesdwergspanner (*Eupithecia intricata*)
Bruine vierbandspanner (*Xanthorhoe spadicearia*)
Geoogde bandspanner (*Xanthorhoe montanata*)
Gewone bandspanner (*Epirrhoe alternata*)
Grasbeertje (*Coscinia cribraria*)
Witte tijger (*Spilosoma lubricipeda*)
Grote beer (*Arctia caja*)
Witte grijsbandspanner (*Cabera pusaria*)
Meriansborstel (*Calliteara pudibunda*)
Rietvink (*Euthrix potatoria*)
Muntvlindertje (*Pyrausta aurata*)
Kroosvlindertje (*Cataclysta lemnata*)

Nationale nachtvlindernacht 2014, kort maar krachtig? Jaap Schelvis

Vrijdag 27 juni was het weer tijd voor de Nationale Nachtvlinder Nacht (NNN). Omdat deze datum samenviel met de zomerexcursie van de NEV sectie Ter Haar, waren Siep en Jannie verhinderd omdat zij aan het nachtvlinderen waren elders in het land. Zonder al te veel moeite vonden zij echter Anneke van der Veen en ondergetekende bereid om de honneurs waar te nemen in de Kruidhof in Buitenpost. Het weer leek nog roet in het eten te gooien, maar na wat telefoontjes en mailtjes en vooral veelvuldig checken van de buienradar werd besloten om het er op te wagen.

Rond negen uur waren we ter plekke en werden gastvrij ontvangen met koffie en een 'guided tour' over het uitgestrekte terrein van de Kruidhof, waarbij we nog werden gewezen op de aanwezigheid van de Inktviszwam (*Clathrus archeri*). Deze bizar gevormde, felgekleurde verwanten van de bekende stinkzwam groeien in sommige perkjes op de houtsnippers die als bodembedekker worden gebruikt. We kozen ervoor om het laken weer op te stellen op dezelfde plek als vorig jaar, dichtbij de ingang van de tuin naast de vijver. We namen ons wel voor om beter op te letten dat er dit jaar niemand per ongeluk in de vijver zou verdwijnen!

Behalve de lichtopstelling hebben we nog op een tiental bomen een overheerlijke smeer naar geheim recept van Anneke aangebracht. Toen alles in gereedheid was kon het wachten beginnen. En het wachten duurde lang, erg lang. Want op 27 Juni ging de zon pas onder om 22.07 uur. Voordat het dan een beetje echt donker begint te worden, ben je weer een tijd verder. Voor de soortenrijkdom en de verhoogde kans op 'publieksvriendelijke' grote nachtvlinders als pijlstaarten is eind Juni wellicht een goede keuze, maar door het late tijdstip mis je toch een niet onbelangrijk deel van je doelgroep, namelijk de kinderen.

Gelukkig hield het weer zich prima. Het beetje wind ging liggen en de temperatuur bleef nog aangenaam hoog. Er waren al flink wat belangstellenden in de tuin aangekomen en nog steeds was er niets aan nachtvlinders te beleven, niet

op het laken en ook niet op de smeer. Dan eindelijk tegen 22.30 landde er een micro op het laken. Onmiddellijk werd deze besprongen, bewonderd, gefotografeerd en verzameld! Omdat er vervolgens weer een tijdje niets gebeurde hadden we even de tijd om aan de hand van de foto's het beestje op naam te brengen. Geen van ons had de soort eerder gezien, maar de karakteristieke vleugeltekening leidde ons in de meegebrachte veldgids al snel tot *Eucosma pupillana*. (zie foto pag. 15). Volgens het boek weliswaar 'very local, possibly declining', maar met een flinke verspreiding in Engeland volgens het kaartje. Blij dat we in ieder geval waren begonnen met een leuke soort, richtten we onze aandacht weer op het laken waar nu gestaag meer vlinders verschenen. Het publiek, wat nu inmiddels in flinke getale aanwezig was, kon genieten van een bont gezelschap aan nachtvlinders. Van tevoren had de Kruidhof aangegeven dat zij tot een uur of 12 wilden doorgaan, maar pas rond middernacht begonnen ook de pijlstaarten te vliegen en werd het steeds interessanter. Gelukkig mochten we zelf blijven, de opstelling afbreken en na afloop het hek achter ons dicht trekken. Uiteindelijk braken we om 2.00 uur op en konden terugkijken op een geslaagde avond/nacht met tientallen geïnteresseerde bezoekers en een flinke soortenlijst aan nachtvlinders. Op het moment dat we Buitenpost uitreden begon het zachtjes te regenen. Toen ik even later Leeuwarden bereikte regende het flink en bij het parkeren voor mijn huis barstte er een stevige onweersbui los. De timing had niet beter gekund!

De volgende dag bij het doornemen en invoeren van de waarnemingen volgde er nog een leuke verrassing. *E. pupillana*, waarvan ik inmiddels wist dat het een Prachtknoopvlekje genoemd mocht worden, bleek een behoorlijk zeldzame soort te zijn. Bij Waarneming.nl is de status 'zeer zeldzaam' en op Microlepidoptera.nl wordt hij zelfs als 'uitgestorven' bestempeld. Toen het nieuws van de vondst zich eenmaal verspreidde, waren er dan ook al direct meerdere vlinderaars die hem maar wat graag aan hun collectie wilden toevoegen.

Excursie Diakonievene, Catspoele, Delleboersterheide 19 juli 2014 Gerard Bergsma

Om 13.30 uur verzamelt zich een groep van circa 15 deelnemers, inclusief enkele gasten, voor deze excursie. We staan bij de ingang van de laan, die naar de Delleboersterheide leidt, maar we besluiten te starten bij de Diakonievene. We rijden dus naar de ingang van dit natuurgebied gelegen aan de Alberdalaan. Het is vandaag zonnig en zeer warm tot wel 35 graden Celsius met gelukkig wat wind. Dat wordt zweten!!! Direct na het passeren van de slagboom zien we rechts een ven omgeven door ruig terrein waar we doorheen lopen. Al vrij snel zien we enkele Icarusblauwtjes vliegen, maar ook Zwartsprietdikkopjes, Koevinkjes, Bruine zandoogjes, Kleine vuurvlinders, Bruine vuurvlinders (zo'n 15 stuks). Tevens vinden we veel rupsen van de Sint-jacobsvlinder; wel meer dan 100 exemplaren. De fotografen onder ons hebben het een tijd lang zeer druk, maar we moeten

verder anders loopt het programma in de soep. Verderop lopen we een bosgebied in met aan onze linkerhand het centrale ven van de Diakonievène. We volgen het pad eromheen tegen de zonnewende in en bereiken aan de oostkant een heideterreintje waar we een vijftal Heideblauwtjes aantreffen en ook enkele Eikenpages. Het is snikheet in de heide en we vluchten uiteindelijk naar het pad onder de verkoelende bomen om het centrale ven heen. Aan het eind van de rondwandeling hebben we in dit gebied 15 soorten dagvlinders gezien en dat is niet verkeerd. Bij het toegangshek van de Diakonievène pauzeren we een tijdje om wat te eten en te drinken, want dat is wel nodig met deze extreme drukkende warmte. We zijn feitelijk te lang bezig geweest in de Diakonievène, maar verzamelen moed om nog een klein uurtje bij de Catspoele (Poelkikker!!!) en in de naaste omgeving te wandelen. Hier tellen we een zestal soorten dagvlinders, waaronder drie patrouillerende Landkaartjes. Om 17.15 uur houden we het voor gezien en rijden naar eethuis en snackbar 't Koepelbos bij Oldeberkoop om de inwendige mens te versterken. Voornamelijk patat en kroketten met koffie en ijs na. Op het buitenterras is het heerlijk toeven in de avondzon.

In de vooravond vertrekken we naar de Delleboersterheide en rijden met een drietal auto's met passagiers en aggregaten over de toegangslaan naar het gebied zelf. Eerst maar eens een wandeling maken door het geaccidenteerde terrein waar het stoffig en warm is. Een groep Exmoor-pony's staat voor de zon te schuilen onder een boomgroep. Zelfs tijdens deze avond vliegen er nog voldoende dagvlinders, zoals Hooibeestjes, Bonte, Bruine en Oranje zandoogjes, Atalanta's, een enkele Eikenpage, maar ook tientallen Heideblauwtjes. Tevens zien we een Roodbont heide-uiltje (*Anarta myrtilli*) vliegen en spotten we een Hageheld (*Lasiocampa quercus*), een Rietvink (*Euthrix potatoria*) en een Oranje agaatspanner (*Eulithis testata*). Tijdens de terugkeer van onze wandeling komen de Exmoor-pony's ons over de zandweg tegemoet. Ze hebben hun schuilplek onder de bomen verlaten en wentelen zich op een open plek in het losse zand om vliegen en parasieten te verjagen of kwijt te raken. Er ontstaat een grote stofwolk, totdat de leider van de groep over de zandweg gaat wandelen en door de rest van de groep wordt gevolgd. Vervolgens gaan ze over in draf en komen vanuit de stofwolk recht op ons af; een fascinerend schouwspel wat slechts door enkelen kan worden gefotografeerd. Gelukkig voor ons zwenken ze af en galopperen verder over de heide.

Het is al laat op de avond, maar nog steeds licht en we zoeken naar geschikte locaties voor onze twee aggregaten. Siep & Jannie Sinnema vinden een mooi plekje met weids uitzicht op de Delleboersterheide in de luwte van de boomgroep waar de Exmoor-pony's zich ophielden. Gerard Bergsma vindt circa honderd meter verderop een open plek met weids uitzicht rondom. Er staat weinig wind, de lucht is bewolkt geraakt en het is zwoel; ideale omstandigheden voor een perfecte vlindernacht.

Bij Siep & Jannie loopt het meteen als een tierelier en ze noteren vlindersoorten bij de vleet. Bij Gerard ontstaat een luchtstroming vanuit het noordoosten en dat

hindert vooralsnog de toestroom van nachtvlinders naar zijn door de wind opbollende laken. Toch komt het ook bij hem langzaam op gang. Direct na aanvang van het lichten zit er al een bijzonderheid op het doek, namelijk een geelpurperen spanner (*Idaea muricata*) en dan ook nog de *forma totarubra* (de niet alledaagse bijna volkomen purperen vorm van dit vlindertje). Daarna volgt het vrouwtje van de Hopwortelboorder (*Hepialus humuli*). Om half twee 's nachts begint het plotseling te druppelen uit de lucht, dus de paraplu maar over de lamp. Dit duurt ongeveer 10 minuten. Dit vervelende akkefietje blijkt voor de vlinders echter het startsein om massaal het luchtruim te kiezen, want korte tijd later is het niet meer bij te houden, zoveel vlinders komen op het laken af. Er volgen bijzonderheden, zoals een tweetal Gehakkelde spanners (*Ennomos erosaria*), een



Foto: Sake Roodbergen

Zilverhaak (*Lithacodia uncula*) en een Smalvleugelrietboorder (*Chilodes maritima*). Bij en op het doek van Siep en Jannie loopt het van aanvang af storm. Ze krijgen een tweetal Heideringelrupsen (*Malacosoma castrensis*), wel 20 exemplaren van de Hageheld (*Lasiocampa quercus*), twee Scherphoekbandspanners (*Euphyia unangulata*), één Bijvoetdwergspanner (*Eupithecia innotata*), één Karmozijnrood weeskind (*Catocala sponsa*), twee exemplaren van het Moerasgoudvenstertje (*Plusia putnami*), het Maanuiltje (*Cosmia pyralina*) en een viertal Grote beren (*Arctia caja*).

Als klap op de vuurpijl verschijnt een onbekende uilensoort, die bij thuiskomst door Siep en Jannie wordt gedetermineerd als *Eucarta virgo* (nog geen Nederlandse naam). Zie **pag. 21** in deze Flinterwille voor een speciaal artikel over deze prachtige vangst.

De temperatuur blijft tijdens het lichten boven de 25 graden Celsius; een echte tropische nacht! Uiteindelijk moeten we rond 03.00 uur stoppen, want anders rijden we bij het ochtendgloren naar huis!

In totaal zijn door ons tijdens deze gedenkwaardige nacht op twee lakens en door middel van smeren 124 soorten macronachtvlinders genoteerd, verdeeld over een totaal aantal van 521 exemplaren. De micronachtvlinders zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Deze komen er in een later stadium nog bij. Enkele microvlinders moeten nog op naam worden gebracht.

Verslag excursie Stuttebosch 2 augustus 2014 Jannie Sinnema

We begonnen de middagexcursie met 12 deelnemers aan de noordkant van het natuurgebied door een laan uit te lopen. Hierna bereikten we een heideveld en schraal grasland, dat normaal heel vochtig is. De heide stond volop in bloei. Er werden veel dagvlinders hierop gezien: Zwartsprietdikkopjes, 3 verschillende blauwtjes (Heide-, Icarus- en Boomblauwtje), 3 zandoogjes (Bont, Bruin en Oranje), Klein geaderde witjes, Citroenvlinders, Kleine vossen, Atalanta's en Kleine vuurvlinders. Op het zandpad en in het grasland vlogen ook Bruine Vuurvlinders en een Argusvliinder. Siep ontdekte ook een Zilveren Maan en wist deze bijzondere dagvlinder te vangen, Zodoende kon een ieder deze parelmoervliinder bewonderen. In een boomwal met Vuilboom vlogen ook nog enkele Eikenpages. Tenslotte zagen we een Luzernevliinder passeren, maar te ver om vast te stellen of het de Oranje of Gele was. 's Middags hebben we dus 17 soorten dagvlinders waargenomen met als topper de Zilveren Maan. Verderop langs de Lende bij Wolvega komt een populatie van deze zeldzame dagvlinder voor; mogelijk dat deze zich langs de beek uitbreidt.

Ook nachtvlinders werden overdag uit de struiken en op de heide opgejaagd: Bruine daguil (*Euclidia glyphica*); Oranje agaatspanner (*Eulithis testata*); Walstrospanner (*Costaconvexa polygrammata*) en opvallend veel Lieveelingen (*Timandra comae*). Lege poppen van de St.Jansvliinder (*Zygaena filipendulae*) zijn ook nog gevonden. Op de heide werden natuurlijk enkele Tijgerspinnen met hun prachtige web ook op de foto gezet.

Bij een picknickbank bij de Bekhofschan hadden we een korte pauze. Mariske Pemmelaar liet ons op haar telefoon het prachtige filmpje zien van een Oostelijke vos in haar tuin op 11 juli 2014. Op de terugweg naar de auto zagen we nog een Boomvalk en verschillende rupsen: een Gehakkelde aurelia, vele jonge Landkaartjes en de Gewone spikkelspanner (*Ectropis crepuscularia*). Reinie Piersma stelde voor met de auto naar een stuw in de Lende te rijden, omdat daar Weidebeekjuffers voorkomen. Een ieder probeerde deze mooie libellen op de foto te zetten, zonder natte voeten te krijgen. Hierna gingen sommigen weer heerlijk eten bij de patattent in het Koepelbos bij Oldeberkoop.

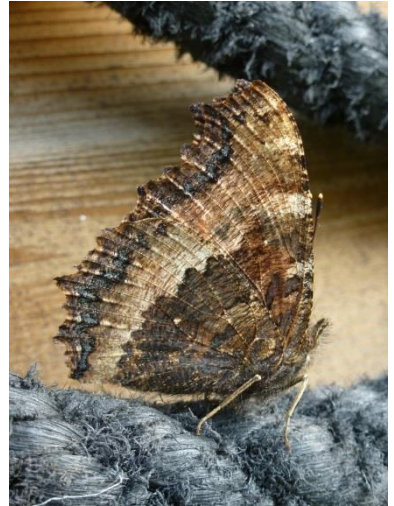
Voortdurend hielden we de buienradar in de gaten want er dreigde een onweersbui over ons heen te komen. Terwijl Luut de Zee naar het voetbal in Heerenveen ging, kwam Gerrit Tuinstra juist naar het Stuttebosch toe. Hessel en Saskia Hoornveld zouden na de BBQ bij hun burens in Jubbega weer terug komen. In de schemering liepen we door de heide en grasland heen. Bij de klokjesgentianen vlogen de Gentiaanvedermotten (*Stenoptilia pneumonantes*), die op deze zeldzame plant leven. De Icarusblauwtjes zaten in rust op grassen en waren nu goed te fotograferen. Langs de boomwal op het zandpad werden 3 lampen met lakens opgesteld. Hessel en Saskia dachten eerst dat het nachtvlinders niet door zou gaan, omdat het bij hun thuis flink had geregend, maar kwamen later op de avond toch nog. Luut had zoveel regen in Heerenveen dat hij na de wedstrijd



Eucarta virgo
19 juli 2014 excursie
Delleboersterheide
Foto: Siep Sinnema
(zie pag.21)



Oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*) 13 juli 2014
Hoornsterzwaag Foto: Mariske Pemmelaar



Oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*) 13 juli 2014
Drachten
Foto: Gerrit Tuinstra

(zie pag. 24 en 25)



Prachtknoopvlekje (*Eucosma pupillana*) Buitenpost 27
juni 2014
Foto: Anneke vd Veen
(zie pag. 11)



Veenhooibeestje
(Coenonympha tullia)
 copula en rups,
 excursie Fochtelooërveen
 Foto's: Judith Bouma
 (zie pag. 28)



Wilgenstelmtot
(Caloptilia stigmatella)
 excursie
 Fochtelooërveen
 27 september 2014
 Foto: Anneke vd
 Veen
 (zie pag. 21)



Rups van vlasbekuiltje
(Calophasia lunula) Lauwersoog
 29 augustus 2014 Foto: Gerrit Tuinstra



Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*) links ♀, rechts ♂
12 juli 2014 Hemrik Foto: Siep Sinnema (zie pag. 26)



Gevlamde vlinder (*Endromis versicolora*), rups. Hoge Veluwe. Foto: Anneke vd Veen (zie pag. 31)



Rups perzikkruiduil (*Melanchra persicariae*)
exc. Fochtelooërveen 27 september 2014
Foto: Siep Sinnema (zie pag.20)



Hans Kuipers
maakte in Hemelum
op 26 juli 2014 om
22.30 uur een fraaie
foto van een
Walstropijlstaart
(*Hyles galii*)



Glidkruidmot (*Prochoreutis myllerana*)
exc. Stuttebosch 2 augustus 2014
foto: Siep Sinnema (zie pag.14)



Wilgengouduil (*Xanthia togata*)
exc.Fochtelooërveen 27 september
2014 Foto: Judith Bouma (zie pag. 21)



Slakrups (*Apoda limacodes*)
exc. Fochtelooërveen 27 september 2014
Foto: Siep Sinnema (zie pag.20)



Eitjes witvlakvlinder (*Orgyia antiqua*)
exc.Fochtelooërveen 27 september 2014
Foto: Judith Bouma (zie pag. 21)

niet meer gekomen is. We hadden echt geluk met het weer; de onweersbui ging net bij ons langs. Om middernacht was het nog 18 graden. In het donker wisten nog 2 excursiedeelnemers, Paul en zoon Jelke van Eijk, ons te vinden. 's Avonds zijn er bij de lampen van Gerrit, Anneke van der Veen en Siep/Jannie 99 soorten macronachtvlinders en 34 soorten micronachtvlinders waargenomen. Opvallende nachtvlindersoorten waren o.a.: mannetje Kleine Hageheld (*Lasiocampa trifolii*); enkele mannetjes Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*); Walstrospanner (*Costaconvexa polygrammata*) Eppedwergspanner (*Eupithecia selinata*) en de Glidkruidmot (*Prochoreutis myllerana*). *Prochoreutis myllerana* was nog niet bekend uit dit gebied en is gebonden aan glidkruid. (foto: blz. 18)



Gentiaanvedermot (*Stenoptilia pneumonanthos*)
 Stuttebosch 2 augustus 2014
 Foto: Siep Sinnema

Op 5 juni 2004 was er ook een excursie van de Vlinderwerkgroep Friesland in het Stuttebosch (G.Tuinstra, Flinterwille okt. 2004). De weersomstandigheden waren tijdens de avondexcursie niet optimaal; het was vrij vochtig en koud. De totaalijst van de waargenomen soorten tijdens de excursie omvat de gegevens van de middag en de avond zowel als vlinder als rups of pop. Hieronder staan de aantallen van de verschillende soorten vlinders:

	excursie 2004	excursie 2014
Dagvlinders	4	19
Macronachtvlinders	116	104
Micronachtvlinders	24	40

Samengevat kunnen we stellen dat de excursie aantoont dat het Stuttebosch een bijzonder natuurgebied is: de in heidegebieden sterk achteruit gaande Kleine hageheld komt hier nog voor, evenals de ernstig bedreigde Eppedwergspanner (Ellis e.a. 2013). En wat de dagvlinders betreft: het zou mooi zijn als de Zilveren maan zich hier gaat vestigen.

Literatuur:

Ellis, W.N., Groenendijk, D., Groenendijk, M.M., Huigens, M.E., Jansen, M.G.M., Meulen, J. van der, Nieukerken, E.J. van, Vos, R. de (2013) Nachtvlinders belicht: dynamisch, belangrijk, bedreigd. De Vlinderstichting, Wageningen en Werkgroep Vlinderfaunistiek, Leiden.
 G.Tuinstra (2004) Verslag excursie Stuttebos. Flinterwille oktober 2004, uitgave Vlinderwerkgroep Friesland.

Excursie Fochtelooërveen 27 september 2014 Anneke van der Veen

De weergoden waren ons goed gezind op deze dag. Half bewolkt, droog en plusminus 20 graden en dat eind september! Dertien belangstellenden kwamen op deze excursie af. Dankzij Judith Bouma en Natuurmonumenten, mochten wij weer vrij struinen in het prachtige gebied van het Fochtelooërveen. Deze dag bestond uit een drieledige excursie, namelijk het zoeken en determineren van mijnen, rupsen overdag en 's nachts vlinders. De mijnen-expert Leo Bot was ook weer aanwezig. Telkens werden hem ook blaadjes aangereikt of aangewezen met mysterieuze gangen of tekeningen erop, met de vraag: "wie heeft dit gemaakt?". Dit resulteerde in het vinden van 29 soorten verdeeld over 14 planten:

Braam: *Coptotriche marginea*; *Stigmella splendidissimella*

Appel: *Stigmella mallella*; *Callisto denticulella*; *Phyllonorycter blancardella*

Eik: *Buccalatrix ulmella*; *Stigmella samiatella*; *Stigmella roborella*;

Phyllonorycter quercifoliella; *Caloptilia robustella* of *alchimiella*

Wilg: *Stigmella salicis*; *Phyllonorycter salicicolella*

Berk: *Phyllonorycter ulmifoliella*; *Parornix betulae*; *Stigmella confusella*;

Stigmella continuella

Lijsterbes: *Phyllonorycter sorbi*

Beuk: *Phyllonorycter maestingella*; *Stigmella hemargyrella*; *Stigmella tityrella*;

Parornix fagivora

Hazelaar: *Parornix devoniella*; *Phyllonorycter coryli*

Vuilboom: *Buccalatrix frangutella*

Vogelkers: *Lyonetia clerckella*

Els: *Stigmella glutinosae*

Meidoorn: *Phyllonorycter oxyacanthae*

Distel: zakje en mijnen Distelkokermot *Coleophora peribenanderi*

Hersthooi (*Hypericum*): *Ectoedemia septembrella*

Ondertussen werd er ook driftig geklopt tegen elk gebladerte om eventuele rupsen op te vangen op een klopscherm, die Anneke van der Veen had meegenomen. Ook daar werden leuke soorten ontdekt. Dat je niet altijd het klopscherm nodig had, bewees Bert, zoontje van Jaap Schelvis, die gewoon een prachtige volgroeide Gele eenstaart (*Watsonalla binaria*) onder een eikenblad zag zitten. De volgende 17 soorten werden ook nog gevonden: Zwart beertje (*Atolmis rubricollis*); Kroonvogeltje (*Ptilodon capucina*); Slakrups (*Apoda limacodes*) (**foto: zie pag. 18**); Gewone spikkelspanner (*Ectropis crepuscularia*); Kleine zomervlinder (*Hemitea aestivaria*); Zilveren groenuil (*Pseudoips prasinana*); Peppelovlinder (*Tethea ocularis*); Perzikkruiduil (*Melanchra persicariae*) (**foto: zie pag. 17**); Donsvlinder (*Euproctis similis*); Gestippelde oogspanner (*Cyclophora punctaria*); Bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*); Gerande spanner (*Lomaspilis marginata*); Witte grijsbandspanner (*Cabera pusaria*); Bruine grijsbandspanner (*Cabera exanthemata*); Naaldboombeertje (*Eilema depressa*);

Voorjaarskortvleugelmot (*Diurnea fagella*) en een jonge rups van de Grote beer (*Arctia caja*).

Ook werden er nog 2 poppen van waarschijnlijk de Gestippelde oogspanner (*Cyclophora punctaria*) en waarschijnlijk een Visstaartje pop gevonden. Eitjes van de Witvlakvlinder (*Orgyia antiqua*) (**foto: zie pag. 18**), werden nog gezien. Een net vers uitgekomen Roesje (*Scoliopteryx libatrix*) werd gespot net zoals deze vlinders: Citroenvlinder; Klein geaderd Witje; Groot Koolwitje; Kleine Vuurvlinder; Bont Zandoogje; Windevedermot (*Emmelina monodactyla*); Brandnetelbladroller (*Celypha lacunana*); Stro-uiltje (*Rivula sericealis*); Naaldboombeertje (*Eilema depressa*).

Rond zes uur werd er eerst nog aan de inwendige mens gedacht, door het nuttigen van een warme hap in Appelscha. Het prachtige weer bleef en daardoor kon de avondexcursie gewoon doorgaan. Er werden drie lakens opgesteld op de Drentseweg. Zo rond 8 uur stond alles gereed en konden de nachtvlinders maar komen, zodat de 10 aanwezigen ze konden bekijken/fotograferen en determineren! Bij een temperatuur van zo'n 15 graden, bewolkt en tamelijk windstil, was het prima vertoeven. Er werden totaal zo'n 35 soorten macro's en zo'n 5 soorten micro's gezien, verdeeld over de 3 lakens. Waaronder typische herfstvlinders, zoals *X. togata* (Wilgengouduil) (**foto: zie pag. 18**), *X. ictertia* (Gewone gouduil), *T. aurago* (Saffraangouduil), *A. circellaris* (Bruine herfstuil), *A. lota* (Zwartstipvlinder) en de trekvlinder *A. ipsilon* (Grote worteluil). En ook fotogenieke vlinders waaronder *P. festucae* (Goudvenstertje), *M. miniata* (Rozenblaadje) en *H. fasciaria* (Rode dennenspanner). Van de micro-nachtvlinders kan nog worden genoemd de Wilgenstelmtot (*Caloptilia stigmatella*). (**foto: zie pag. 16**) Om 22:30 uur was het mooi geweest en werd alles weer opgeruimd en huiswaarts gekeerd.

Eucarta virgo, nieuw voor Nederland Siep Sinnema

Tijdens het avondgedeelte van de excursie naar de Delleboersterheide op 19 juli hadden we onze lamp en laken opgesteld op de heide, dicht bij een bosrand. De omstandigheden waren ideaal, het was om twee uur 's nachts nog 26 graden en er stond een zwakke oostenwind. Een tiental leden van de vlinderwerkgroep had de tuinstoelen op een rijtje gezet en zag dat het laken zich al snel vulde met vele soorten nachtvlinders, waarbij vooral het grote aantal Hagehelden (*Lasiocampa quercus*) opviel. Uiteindelijk hebben we 116 soorten macro-nachtvlinders waargenomen op ons laken.

Het hoogtepunt van de nacht was het neerstrijken van een onbekend uiltje op ons laken om ongeveer half twee 's nachts. Nadat Jannie het uiltje in een potje had gevangen, bleek dat we het hem niet op naam konden brengen met de aanwezige boeken. Toen we rond vier uur 's nachts thuiskwamen en het boek *The Noctuids of Central Europe* van Janusz Nowacki raadpleegden, kwamen we er al snel achter dat het ging om een nachtvlinder, die nog niet eerder in Nederland was

waargenomen, namelijk *Eucarta virgo*.(zie foto pag. 15). *Eucarta virgo* is een soort, die bekend is uit landen in Oost-Europa, zoals Rusland, Oekraïne, Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije en Roemenië.

In Oostenrijk lijkt de vlinder zich naar het westen uit te breiden; hij werd daar in 2002 voor het eerst ook in Karinthië waargenomen. In Zwitserland is *E. virgo* bekend sinds 1981.

In Duitsland werd *E.virgo* voor het eerst waargenomen in 1998 in het zuidoosten van Saksen; in 2000 volgden waarnemingen in Saksen, Saksen-Anhalt en Beieren en in 2001 in Brandenburg. In 2011 is de vlinder waargenomen in Schwerin in Mecklenburg-Vorpommern.



Vol verwachting om 22 uur en in volle actie na middernacht. (foto: Siep Sinnema)

Ook in Scandinavië wordt *E. virgo* de laatste jaren waargenomen. In Finland werd de vlinder voor het eerst gezien in 2000, terwijl in Zweden en Denemarken de eerste meldingen worden gedaan in 2002. In Noorwegen werd de eerste *E.virgo* gezien in Arendal aan de zuidkust in 2006, sindsdien is hij nog enkele malen waargenomen langs de zuidkust.

In Engeland werden twee exemplaren waargenomen aan de oostkust van Engeland, namelijk op 23 juli 2014 in Weybourne (Norfolk) en op 24 juli 2014 in Blythburgh (Suffolk).

Uit bovenstaande gegevens wordt duidelijk, dat *Eucarta virgo* bezig is om zich naar het noorden en westen uit te breiden.

De omstandigheden, waaronder wij de vlinder hebben waargenomen op 19 juli 2014 waren ideaal voor trekvlinders uit het oosten: van 8 tot en met 20 juli bevonden we ons in een overwegend oostelijke stroming, gepaard gaande met hoge temperaturen. Dat de omstandigheden gunstig waren voor trekvlinders uit het oosten blijkt ook uit het feit, dat in door Mariske Pemmelaar in Hoornsterzwaag, enkele kilometers ten noorden van de Delleboersterheide, in dezelfde week twee exemplaren van de oostelijke vos (*Nymphalis xanthomelas*) werden waargenomen. Van deze gunstige weersomstandigheden hebben ongetwijfeld ook de exemplaren van *E. virgo* geprofiteerd, die zijn waargenomen aan de oostkust van Engeland op 23 en 24 juli 2014, enkele dagen na onze waarneming.

Levenswijze

E. virgo is een vlinder van open gebieden: weilanden, moerassen en rivierdalen. Hij vliegt van mei tot en met augustus in twee generaties.

De rups van *E. virgo* leeft op Ganzenbloem (*Chrysanthemum* spp.), Munt (*Mentha* spp.), Wilg (*Salix* spp.) en Paardenbloem (*Taraxum* spp.) ((Nowacki, 1998).

In Duitsland werd de rups gevonden op Bijvoet (*Artemisia vulgaris*) en Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*).

Naamgeving

Naar analogie van de wetenschappelijke naam *virgo* is voorlopig gekozen voor de Nederlandse naam maagdenuil.

In Friesland wordt gewerkt aan een lijst met officiële Friese namen voor nachtvlinders; de Friese naam zal worden famme-ûltsje.

Literatuur

Bestimmungshilfe für die in Europa nachgewiesenen Schmetterlingsarten (http://www.lepiforum.de/lepiwiki.pl?Eucarta_Virgo)

Fauna Europaea (www.faunaeur.org). Bezocht op 20 september 2014.

Norfolkmoths.co.uk (<http://www.norfolkmoths.co.uk/?bf=23101>)

Nowacki J 1998. The Noctuids of Central Europe. F. Slamka.

Seitz A 1914. The Macrolepidoptera of the World, 1 Section The Macrolepidoptera of the Palearctic Region. Vol. 3 The Noctuid Moths. A. Kernen.

Spuler A 1908. Die Schmetterlinge Europas 1 Band. Schweizerbartsche Verlagsbuchhandlung.

Swedish Moths and Butterflies

(http://www.lepidoptera.se/species/eucarta_virgo.aspx)

Wieser C, Hassler U, Tschinder M 2003. Carinthia II :*Eucarta virgo* erstmals im Bundesland Kärnten nachgewiesen. Naturwissenschaftlicher Verein für Kärnten.

http://www.artsdatabanken.no/Taxon/Eucarta_virgo/30637

http://www.nic.funet.fi/index/Tree_of_life/insecta/lepidoptera/ditrysia/noctuoidea/noctuidae/condicinae/eucarta.

De oostelijke vos: een nieuwe Nederlandse dagvlindersoort – ook in Friesland! Gerrit Tuinstra

Op de namiddag van 13 juli vloog er een grote dagvlinder een paar rondjes door onze tuin. Het eerste waar ik aan dacht bij het zien van de vlinder was: grote vos (*Nymphalis polychloros*). En gelukkig, na die paar rondjes, ging de vlinder zitten op een tros dik touw dat bij ons aan de schuur hangt. De vlinder vond daar in het laatste beetje zonneschijn van die dag blijkbaar een geschikte plek om de nacht door te brengen. Op dat moment kon de vlinder beter bekeken en gefotografeerd worden, waarna het vermoeden van grote vos werd bevestigd. Een grote vos in de tuin! Prachtig, want hoeveel mensen kunnen nou zeggen dat ze een grote vos in

hun tuin hebben gezien. Zelf had ik slechts één maal eerder deze grote dagvlinder gezien – in Spanje.

Dat de vlinder helemaal geen grote vos was, bleek pas de volgende dag, toen op Vlindernet het nieuwsbericht “Invasie nieuwe vlindersoort in Nederland: oostelijke vos gesignaleerd” verscheen. Na het lezen van het bericht, met daarin een foto van de onderzijde en het daarbij genoemde kenmerk van de opvallend lichtbruine voorpoten, heb ik mijn foto’s bekeken waarna al snel duidelijk was dat het ook hier om een oostelijke vos (*N. xanthomelas*) ging.

In Europa komen vier verschillende vossen voor; de bij ons algemene kleine vos (*Aglais urticae*), de grote en de oostelijke vos en de gehakkelde vos (*N. vaualbum*). Het verspreidingsgebied van de oostelijke en gehakkelde vos ligt volgens De Nieuwe Vlindergids in diverse landen in het oosten van Europa. Beide soorten worden aangemerkt als trekvlinder en het voorkomen aan de randen van het verspreidingsgebied is mogelijk afhankelijk van migratie. De grote vos heeft een groter verspreidingsgebied dat zich uitstrekt over grote delen van midden en zuidelijk Europa. Deze soort wordt aangemerkt als zwerver (Tolman, 1999). De grote vos wordt in Nederland aangemerkt als een zeldzame standvlinder, die acuut met uitsterven wordt bedreigd en waarvan de laatste jaren gemiddeld zo’n vijf exemplaren per jaar worden gezien (website Vlindernet).

Op 10 juli werden de eerste oostelijke vossen in Nederland waargenomen, maar (nog) niet als zodanig herkend. Dat het om oostelijke vossen ging werd geconstateerd door Chris van Swaay van De Vlinderstichting. Hij bekeek bij toeval een foto van een als grote vos op internet gemelde vlinder, waarop een karakteristieke oostelijke vos werd afgebeeld. Daarna is hij meer waarnemingen, vergezeld van foto’s, gaan bekijken en toen werd duidelijk dat er iets bijzonders aan de hand was. Door Chris werd een aantal waarnemingen voorgelegd aan Russen, die de soort goed kennen, en de bevestiging gaven dat het oostelijke vossen betroffen. Samen met een aantal andere vlinderaars is hij vervolgens naar een plek gegaan waar een melding van grote – of beter gezegd oostelijke – vos vandaan kwam, om de vlinder zelf te bekijken! Tussen 10 en 20 juli zijn er behoorlijk veel waarnemingen van de oostelijke vos in Nederland gedaan, waarbij we kunnen spreken van een invasie.

In afbeelding 1 worden vier kaartjes getoond, met de locaties waar de oostelijke vos waargenomen werd. Het eerste kaartje toont de waarnemingen van 10, 11 en 12 juli, het tweede voor 13, 14 en 15 juli en het derde voor 16 t/m 19 juli. Op het vierde kaartje worden de waarnemingen vanaf 20 juli tot en met 16 september getoond. Door middel van verschillende symbolen wordt het maximale aantal exemplaren per waarneming/locatie getoond. Op een aantal plekken zijn dus meerdere exemplaren (tot maximaal 8!!) van de oostelijke vos gezien. De meeste vlinders werden gezien in de duinen in Noord Holland. Maar ook in Friesland werden verschillende exemplaren gezien. Zo zag Mariske Pemmelaar op 12 juli twee exemplaren bij Hoornsterzwaag en ook op Terschelling zijn oostelijke vossen gezien. (zie foto pag. 15)



10, 11 en 12 juli

- 1 ex.
- × 2 exx.
- 3 exx.



13, 14 en 15 juli

- 1 ex.
- × 2 of 3 exx.
- 4 of 5 exx.



16, 17, 18 en 19 juli

- 1 ex.
- × 2 of 3 exx.
- 5 of 8 exx.



20 juli t/m 16 sept.

- 1 ex.
- × 2 ex.

Bron waarnemingsgegevens: De Vlinderstichting/NDFF

Afbeelding 1: waarnemingen van de oostelijke vos.

In Rusland komen de grote, oostelijke en gehakelde vos alle drie voor. De laatste jaren werd een opmars vastgesteld van de oostelijke vos, in Rusland. Soms was de vlinder zelfs een van de algemeenste soorten aldaar. Er vond uitbreiding naar het westen toe plaats. Drie jaar geleden werden er duizenden oostelijke vossen in Finland gezien. Daarna ook in Zweden en begin dit jaar in Noorwegen en even later dus bij ons.

Vanaf 20 juli werden er opeens veel minder vlinders gezien. De invasie was dus van korte duur en de vraag was waar de vlinders gebleven waren. Op 2 augustus werden in een vleermuisbunker in Noord Holland twee oostelijke vossen

waargenomen. Men gaat ervan uit dat het om overwinterende exemplaren gaat. Het is dus mogelijk dat we volgend voorjaar opnieuw oostelijke vossen kunnen zien.

De grote en oostelijke vos vertonen grote overeenkomsten qua uiterlijk. Toch zijn er we een aantal bruikbare uiterlijke verschillen, maar hiervoor verwijs ik naar het document dat hierover gemaakt is en op internet staat:

(http://www.vlindernet.nl/doc/verschil_tussen_vossen_v4.pdf). In dit document staan de verschillen tussen kleine, grote en oostelijke vos beknopt beschreven, waarbij tevens foto's van boven- en onderzijde worden getoond. Een goed bruikbaar kenmerk is de kleur van de voorpoten. Bij de oostelijke vos zijn ze lichtbruin en bij de grote vos donkerbruin tot bijna zwart. Afbeelding 2 toont een foto van de oostelijke vos in onze tuin, waarbij de lichte poten goed zichtbaar zijn.



Abbeelding 2: onderzijde van de oostelijke vos, met duidelijk zichtbaar de lichtbruine voorpoten. (foto: Gerrit Tuinstra) **Zie pagina 15 voor kleurenfoto.**

Volgend jaar goed opletten! En bij vermeende grote vossen goed kijken of het misschien oostelijke vos betreft. Uiteraard is het zeer zinvol om waarnemingen door te geven. Pas dan kan een beeld verkregen worden van een eventuele vestiging van de soort in Nederland.

Ik wil Chris van Swaay hartelijk danken voor waarnemingsgegevens uit de database van De Vlinderstichting/NDFF, waarmee de kaartjes in afbeelding 1 gemaakt konden worden!

Invasie Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*) in Friesland Siep Sinnema

Toen we op 12 juli 's avonds de vlinderlamp bij ons in de tuin hadden aangezet (WK-voetbal met Nederland-Brazilië, dus blijf je thuis....) werden we na afloop van die wedstrijd verrast door een vrouwtje van *Lithosia quadra* (Viervlakvlinder) op het laken. Dat is zeer bijzonder, want deze vlinder wordt in Friesland zelden waargenomen. (zie foto's pagina 17). De laatste waarneming was in het jaar 2000 tijdens een excursie van de sectie Ter Haar en Snellen van de NEV in Bakkeveen, toen een vrouwtje op het laken verscheen. *Lithosia quadra* is een hier trekvlinder, die hoofdzakelijk in de zuidoostelijke helft van ons land wordt gezien. En de verrassing werd nog groter, toen even later ook een mannetje op het laken neerstreek. De volgende dag bleek, dat er een invasie van deze vlinder had plaatsgevonden: Anneke van der Veen had diezelfde avond een vrouwtje op het laken in Opende, terwijl Gerrit Tuinstra een dag ervoor in Lauwersoog maar liefst 6 mannetjes en 4 vrouwtjes bij de lamp had en op 12 juli daar in de buurt weer een vrouwtje. Op 16 juli zag Piet Zumkehr een exemplaar op Terschelling en op 27 juli had Jeroen Breidenbach een mannetje in het Leeuwarder Bos. Op waarnemingen.nl is te zien, dat in de provincie Groningen in deze periode ook enkele exemplaren werden gezien, namelijk in Hoogkerk, Ellersinghuizerveld en in het Beijumerbos. Maar ook dit jaar kwamen de meeste meldingen weer uit de zuidoostelijke helft van ons land.

Gewéldig jaar voor de Veenhooibeestjes! Judith Bouma

Na een erg natte herfst in 2013 volgde een extreem zachte winter met een zeer vroeg voorjaar, maart gaf een warmte record en was erg droog, april zacht en helaas vooral de tweede week van mei en eind mei bijzonder nat.

Waarom helaas? In de loop van de monitoring jaren is het redelijk te voorspellen wanneer de eerste Veenhooibeestjes zich laten zien. Half mei, heel vroeg al, had ik de eerste verwacht. De vele regen precies die tijd gooiden roet in het eten. Al met al toch nog redelijk vroeg, eind mei de eerste, maar toch ...

Het Eenarig wollegras, de waardplant, was al bijna een maand eerder in bloei en ook de belangrijkste nectarplant, de Dopheide, was erg vroeg gaan bloeien. Er waren jaren dat de Veenhooibeestjes al vlogen en de Dopheide nog niet bloeide. Nu was het er volop. De piek dit jaar van de meeste Veenhooibeestjes op één dag was net voor de helft van de maand juni. De week daarop had ik het allerhoogste aantal verwacht, was het nou *nét* die week te slecht en bleef de nog hogere piek uit. Eigenlijk is het steeds opnieuw het weer wat parten speelt, vandaar de opening met een weer-praatje.

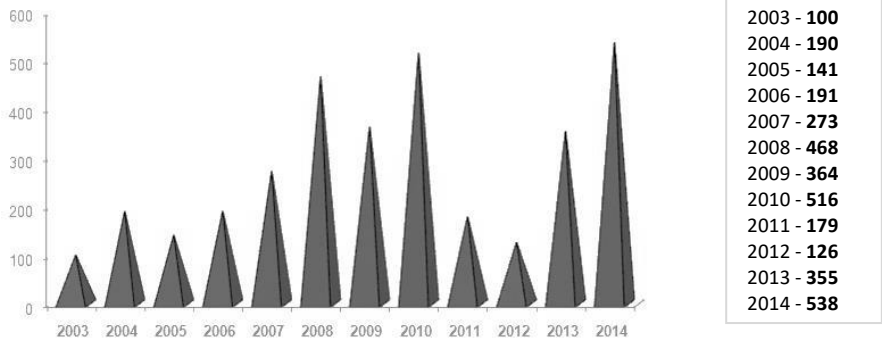
In de jaren 80 en 90 vlogen de Veenhooibeestjes ook, maar werd er niet zoveel aandacht aan geschonken als dat men tegenwoordig om allerlei redenen wel doet (fotografen, twitchers, natuurorganisaties etc.).

In 2001 werd de monitoringroute uitgezet in het Fochtelooërveen voor het zeldzame Veenhooibeestje. Dit betrof een samenwerking tussen De Vlinderstichting en Natuurmonumenten. Wegens beheermaatregelen en waterstandverhoging was, en is, het wenselijk om deze zeldzaamheid bescherming te geven.

Door de vernatting neemt ook het Eenarig wollegras toe wat de waardplant van de Veenhooibeestjes is, tevens geven de pollen ook de nodige bescherming aan de rupsen in de winter.

De opzet is zeker geslaagd, de populatie groeit gestaag, het ene jaar wat meer dan het andere, maar dan hebben we het ook over de weersomstandigheden die zo'n belangrijke rol spelen.

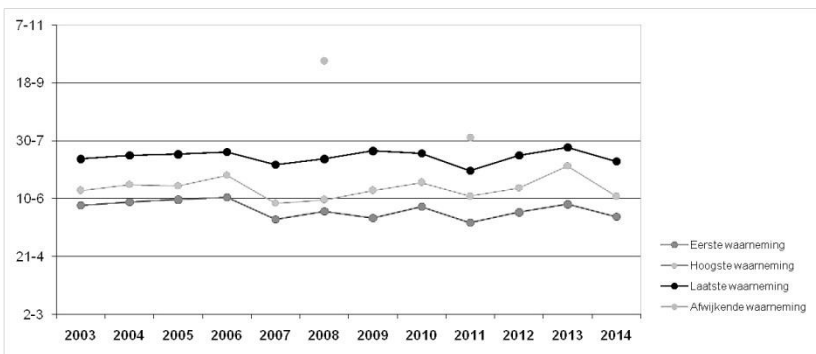
Er vliegen veel en veel meer Veenhooibeestjes in het veen rond dan genoteerd wordt. Door het consequent jaar in jaar uit registreren van Veenhooibeestjes in dezelfde transecten met dezelfde tel methode, is een toe- of afname waar te nemen. Deze transecten bestaan uit vier keer 350 meter en tweemaal 750 meter, dus in totaal een kleine drie kilometer. De gemiddelde vliegtijd van de eerste tot de laatste vliegtag is zo'n 45 á 46 dagen.



Via het Landelijk Meetnet dagvlinders lever ik de data aan die vervolgens door De Vlinderstichting in samenwerking met het Centraal Bureau Statistiek uitgewerkt wordt en terechtkomt bij de opdrachtgever, het Ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie. Uiteraard krijgt de beheerder, Natuurmonumenten, ook mijn gegevens naast andere direct betrokken personen.

Overigens was de piek dit jaar **538** Veenhooibeestjes op één dag, zo hoog is de teller niet eerder geweest!

Hoogste aantal gezien op één dag:



Onderste grafieklijn, de eerste waarneming vanaf 2003

De middelste grafieklijn, de hoogste waarneming vanaf 2003

De bovenste grafieklijn, de laatste waarneming vanaf 2003

De twee losse stippen zijn afwijkende waarnemingen in 2008 en 2011 (linker kolom de dag en maand)

In al die jaren, en duizenden Veenhooibeestjes verder, heb ik maar een enkele keer een paring van de Veenhooibeestjes gezien. Dit jaar behalve gezien ook kunnen fotograferen. **(zie foto op pagina 16)**

Elk jaar opnieuw is er weinig van te zeggen wat het nieuwe vliegseizoen zal brengen, dus ook 2015 zal verrassend zijn op wat voor manier dan ook!

Zie ook:

[www.fochteloerveen.info](http://www.fochtelooerveen.info)

www.facebook.com/fochteloerveen.info

Veel te doen in 't voorbije seizoen Marjolein Stam

Wat hebben we een geweldig seizoen achter de rug! Alle excursies gingen door en hadden elk hun eigen charme. Bovendien konden we aansluitend op vrijwel elke excursie nachtvlinderen, wat de ervaringen van dit jaar helemaal uniek maakten. Het absolute hoogtepunt was natuurlijk de ontdekking van het Poolse maagdenuiltje op de Delleboersterheide, dat Jannie feilloos als 'onbekend' van een uitpuilend doek plukte. Een eindje verderop vloog bij Gerard een relatief zeldzame rode variant van de geelpurperen spanner op het doek, ook een mooie vondst. De camera's klikten en hebben heel wat kilometers gemaakt dit seizoen!

Maar er was zo veel meer moois: ook op dagvlindergebied zag ik persoonlijke primeurs. Het was voor mij de eerste keer dat ik aan alle excursies kon deelnemen, mede dankzij behulpzame leden met wie ik mee kon rijden of die mij ergens oppikten. Thuis dook ik in de boeken om te proberen de macro's zelf te determineren. De micro's blijven nog moeizaam, maar ik leer flink bij – ook dat met wat hulp zo links en rechts.

Op het gebied van dagvlinders was het meteen bij de eerste excursie in Gaasterland raak: ik zag het voor mij nieuwe landkaartje (voorjaarsvorm). Er vlogen er meerdere en ik heb er dankbaar foto's van gemaakt. Later in het jaar kwam de zomervorm er achteraan – ook een persoonlijke primeur. Bovendien zag ik tijdens de Stuttebosch-excursie mijn eerste luzernevlinder vliegen en ving Jannie een vrouw argus, die ook nieuw was voor mij. Mijn lijstje met dagvlinders 'gezien' is fors uitgebreid! Toen we in het Stuttebosch ook nog een zilveren maan zagen, was ik helemaal gelukkig. Geen primeur, maar wel voor het gebied en dat was ook goed.

De avonden tussen de lakens waren super, met hoge aantallen macro's en micro's. De Nationale Nachtvlindernacht was ontzettend leuk, mede door de aanwezige kinderen die enthousiast vertelden over walstropijlstaarten die ze elders gezien hadden en die nu hoopten op meer pijlstaarten. Helaas voor hen lijken deze dieren op de klok te vliegen; zij verschijnen vrijwel nooit vóór middernacht en dat was te laat voor de kinderen. Jammer, maar er waren toch mooie vlinders te bewonderen. De altijd fotogenieke vliervlinder (die ik ondanks zijn schoonheid al bijna 'gewoon' begin te vinden), het goudvenstertje en het groot avondrood deden

het als altijd goed bij het publiek. Datzelfde gold voor de hagedoornvlinder, die in 2011 verantwoordelijk was voor mijn acute liefde voor nachtvlinders: hij heeft dezelfde magische werking op anderen. Kennelijk beginnen we allemaal met een aansprekende kleur om het idee van een 'grauwe mot' te verdrijven.

Hoewel ik veel gezocht en gedetermineerd heb, ben ik nog lang niet deskundig genoeg om met moeilijke namen te strooien; dat laat ik lekker aan de specialisten hier. Ik schrijf over het beleven en ervaren, al ken ik na drie jaar Vlinderwerkgroep de verschillende nachtvlinderfamilies wel uit elkaar en onderscheid ik doorgaans een micro wel van een macro. Alleen blijft die kennis nog niet paraat - ik moet nog zoeken, bladeren, vergelijken en vragen. Dat maakt het nog leuker!

Was er vorig jaar maar één (aansluitende) avond waarop we konden nachtvlindersen, dit jaar viel er met meerdere avonden tussen lampen en lakens veel meer te leren. En wat maakten we wat mee op de Delleboersterheide! Overdag vielen we bijna flauw van de hitte die als een deken over de heide lag, maar 's avonds was het onvoorstelbaar mooi en bijzonder. Het was voor iedereen genieten! De hordes vrouwen Hageheld die op het laken kwamen, waren fantastisch om te zien en daartussen vloog zo ontzettend veel moois en spectaculairs – tot een karmozijnrood weeskind aan toe! Twee weken later werden we getraakteerd op een rood weeskind, die net als zijn karmozijnen familielid voor ons op het licht afkwam in plaats van op hun gebruikelijke smeervoorkeur. Wat een service!

Ook bij het Stuttebosch zagen we 's avonds mooie exemplaren, al waren we wat verwend door het spectaculaire feest op de Delleboersterheide. Je maakt natuurlijk zelden mee dat het rond middernacht nog ruim 26 graden is. Het was grappig dat de dames Hageheld kennelijk opeens andere bezigheden hadden; ze waren nauwelijks bij het Stuttebosch te bekennen. Maar voor hen in de plaats kwam er ander spul aanvliegen, ook interessant en mooi. Zo kwam op Annekes laken een schijn- of echte nonvlinder (dat kon ik niet weer onthouden), die indruk maakte. En de brandvlervlinders met hun poëtische namen en dito tekening, geweldig!

Zaterdag jl. was de laatste excursie, bij het Fochtelooërveen. Ondanks de interessante uitleg over blad mijnen was ik toch meer geïnteresseerd in de rupsen die uit de bomen geklopt werden en die we in aanbidding op de knietjes fotografeerden. Die kringeltjes in een blaadje zeiden me (nog) niet heel veel, ik heb dan liever een goudmijn ;-). Dat laatste werd 's avonds praktisch bewaarheid: ook nu weer stonden er drie lakens en naast herfstuilen landden er diverse soorten goudvliegen. Zo was er de gewone goudvlieg – waar niets gewoons aan is, de saffraangoudvlieg, de wilgengoudvlieg en meer van dit prachtige. Ik vond de roodgenerfde rode dennenspanner ook een uitblinker. We hebben ruim 2 ½ uur kunnen genieten: terwijl op het linker laken een donsvlindermeeting plaatsvond, was er op de andere twee lakens ander moois te zien. De diversiteit bleef telkens weer fantastisch om te ervaren.

Het is moeilijk te verwoorden hoe enorm je van al deze pracht van de nacht kunt genieten. De uitroeptekens blijven uit mijn toetsen rollen om het enthousiasme voor dit aspect van de natuur te beklemtonen. Het is verslavend en

uiteindelijk wil ik elke macro of micro kunnen determineren. Bij elke nieuwe soort neemt mijn liefde voor deze schoonheden toe. Naast micro's kwamen er dit jaar voor mij rupsen en libellen bij. Pluimvoetbij en wanna-bee waren mooie bijvangsten.

Via Facebook zijn meer mensen enthousiast geworden, zij gingen mee of genoten mee van foto's. Zo wordt de wereld van de macro's groter en groter. Het was een prachtig en leerzaam jaar vol spannende spanners, knappe uiltjes en mooie motten en het is jammer dat het seizoen alweer voorbij is. Gelukkig hebben we de foto's nog, waar we het de komende winter mee moeten doen.

En wie weet wat volgend jaar weer brengt. Ik kijk er nu al naar uit!

Basiscursus nachtvlinderrupsen Anneke van der Veen

Groen en Doen (een programma van het ministerie van EZ) stelde in 2013 750 vouchers ter beschikking met een waarde van € 1.000,= per voucher. Je kon je daar tot 1 oktober 2013 voor aanmelden/inschrijven voor een opleidingsactiviteit naar keuze, zolang het gaat om het bevorderen en ondersteunen van vrijwilligerswerk in het groen.

In 2013 volgde ik een basiscursus nachtvlinders o.l.v. Kees Boele, bioloog en eigenaar van Natuurpresentaties ook via Groen en Doen. Daarna leek het mij leuk om een rupsencursus te volgen, daar je dit niet snel aangeboden ziet. Waarschijnlijk door het feit dat er meer nachtvlinderkenners zijn, dan rupsenkenners. Ik kende wel een zéér ervaren vlinderaar, Jeroen Voogd met een enorme voorliefde voor rupsen en het was de vraag of hij deze cursus wilde leiden. Het lukte mij om hem hiervoor te krijgen en de aanvraag werd geaccepteerd door Dienst Regelingen van het ministerie van EZ. Er hadden inmiddels 20 cursisten (waaronder ook enkele leden van onze Vlinderwerkgroep) zich aangemeld. De



eerste presentatie in de Mikkelhoort in Haren ging over: “de biologie en ecologie van soorten en de verschillende levensstrategieën”. De tweede ging over: “hoe zoek ik rupsen, kweken, en determineren en een paar lastige dubbelsoorten belichten”. Erg interessante informatie kregen we daar te horen van Jeroen. Nadien zou je willen dat dit was vastgelegd op video.....

Op de 1^e veldexcursie in De Sysselt en Planken Wambuis in Ede werden leuke soorten gevonden o.a. Meidoornuil (*Allophyes*

oxyacanthae)

Foto: Anneke vd Veen

oxyacanthae), Herfstbremspanner (*Chesias legatella*) groene en gele vorm, Bosbesdwergspanner (*Pasiphila debiliata*) en de bekende heidesoorten zoals Hageheld, Kleine hageheld, Grauwe borstel en Heideringelrups. Bij de 2e veldexcursie op de Hoge Veluwe vonden we uiteraard ook weer de bekende heidesoorten, maar ook een Bruine metaalvlinder (*Rhagades pruni*), Lente-orvlinder (*Achlya flavicornis*), Kromzitter (*Asteroscopus sphinx*) en als klap op de vuurpijl zagen we nog de Gevlamde vlinder (*Endromis versicolora*)!! **(Foto: zie pag. 17)** Ook niet onbelangrijk waren de Kleine en grote reuzenzakdragers (*Canephora hirsuta* en *Pachythelia villosella*).

De 3^e veldexcursie op de Jiltdyksheide in Opende werd verzorgd door Kees Boele. Hier werden veel spannerrupsen gevonden, waaronder de Porseleinvlinder (*Abraxas sylvata*) en Hagedoornvlinder (*Opistograptis luteolata*) ook van andere families werden rupsen gevonden o.a. de Tweestip-orvlinder (*Ochropacha duplaris*), Wapendrager (*Phalera bucephala*), Donkere Wapendrager (*Clostera pigma*), Psi-vlinder (*Acronicta psi*) en Schaapje (*Acronicta leporina*). Natuurlijk werden er niet alleen rupsen gezien tijdens deze veldexcursies, maar ook veel vlinders, kevers, hagedissen en paddenstoelen ontsnapten niet aan onze aandacht. Zo werden er o.a. de Nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*), Mi-vlinder (*Euclidia mi*), Gevlekte pijluil (*Pachetra sagittigera*), Aardbeivlinder (*Pyrgus malvae*) imago's gezien. Over het algemeen viel het wat tegen qua aantal soorten op de Veluwe en omstreken. Bij alle excursies hadden we prachtig weer en toch leuke dingen gezien.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer J. Brinkgreve
Gorredijksterweg 81
8411 KC Jubbega
Tel. 0516 - 461672

Mevrouw A. Eizenga
Oostergoostraat 43
9001 CG Grou

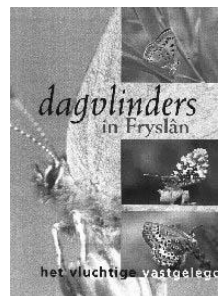
De heer R. de Ridder
Harichsterdyk 40
8571 RL Harich
Tel. 0514 - 605056

De heer J. de Jong
Wildzang 30
9201 TD Drachten
Tel. 06-15010395

Noteer deze data in uw agenda!

- zaterdag 11 oktober Bijeenkomst sectie Ter Haar te Schoonrewoerd
 - zondag 26 oktober Bijeenkomst NEV-Noord te Drachten
 - zaterdag 1 november Bijeenkomst sectie Snellen te Schoonrewoerd
 - woensdag 19 november Najaarsbijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland te Ureterp
- 2015:
- zaterdag 17 januari Determinatiedag Hemrik

Op de Najaarsbijeenkomst zullen we weer voldoende exemplaren beschikbaar hebben van **“Dagvlinders in Fryslân“** voor de weggeefprijs van € 5,-. Leuk om cadeau te geven bij verjaardagen etc.



Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema	voorzitter Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@online.nl
Gerard Bergsma	secretaris Bosweer 29 tel. 0516-432414	8426 GS Appelscha bergsmagj@ziggo.nl
Luit de Zee	penningmeester Martrihoeve 26 tel. 0513 - 795028	8502 CZ Joure luit.de.zee@zonnet.nl
Gerrit Tuinstra	bestuurslid De Twee Gebroeders 214 tel. 0512-518246	9207 CB Drachten g.tuinstra14@gmail.com
Anneke van der Veen	bestuurslid Provincialeweg 21 tel. 0594-659791	9865 AA Opende vdveena@home.nl
Contributie	€ 10,00 per jaar. Girorekening NL68 INGB 0007 2232 59 t.n.v. L.D. de Zee, Joure	
Redactieadres	Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik e-mail adres: s.g.sinnema@online.nl info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	
Vlinderwerkgroep Friesland op internet:	www.vlinderwerkgroepfriesland.nl	
e-mail adres:	info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	